

سنجش موزه‌های مردم‌شناسی در تطابق با فرهنگ کُردی؛ نمونه موردی: موزه مردم‌شناسی سنندج، مهاباد، ارومیه*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۰۲

کد مقاله: ۴۰۶۷۹

محمدهادی مصطفی^۱، پریسا هاشم‌پور^۲

چکیده

این پژوهش بر اساس نیاز به فضاهایی است که بتوانند هنر و فرهنگ کُردی را جامع و منسجم به نمایش بگذارند. با توجه به خطر از بین رفتن بخش‌هایی از این فرهنگ غنی و تاریخی، ایجاد موزه‌های مردم‌شناسی برای مستندسازی و حفظ دانش و هنرهای کُردی ضروری به نظر می‌رسد. این فضاها مکانی برای آموزش، پژوهش و تعاملات فرهنگی فراهم کرده و به عنوان منبعی ارزشمند برای پژوهشگران و علاقه‌مندان به فرهنگ کُردی عمل می‌کنند. ضرورت این پژوهش در ایجاد فضاهایی است که علاوه بر مستندسازی، به آموزش، پژوهش و تعاملات فرهنگی نیز بپردازند و به عنوان منبعی ارزشمند برای پژوهشگران و علاقه‌مندان به فرهنگ کُردی عمل کنند. اهداف اصلی شامل تقویت هویت قومی و منطقه‌ای، شناساندن بیشتر فرهنگ و هنر کُردی به عموم مردم، و جذب گردشگران داخلی و خارجی است. روش اجرای این پژوهش به مبنای فرهنگی و هنری پرداخته و نمونه‌های مشابه در داخل کشور، از جمله موزه مردم‌شناسی (خانه کُرد) سنندج، موزه مردم‌شناسی مهاباد و موزه مردم‌شناسی (عمارت شهربانی) ارومیه، تحلیل شده‌اند. یافته‌ها شامل تجزیه و تحلیل عناصر فرهنگی و هویتی کُردی مانند زبان، ادبیات، آداب و رسوم، موسیقی و رنگ‌های کُردی است که همگی در شکل‌گیری فضاهای موزه نقش اساسی داشته‌اند. این پژوهش نشان می‌دهد که موزه‌ها می‌توانند نقشی مهم در توسعه پایدار فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی منطقه ایفا کرده و محیطی مناسب برای آموزش، پژوهش و پرورش استعدادها فراهم سازند. در این پژوهش، از روش SWOT برای تحلیل و بررسی موزه‌های مردم‌شناسی استفاده شده است. در این راستا، هر یک از نمونه‌ها به‌طور دقیق تحلیل و مقایسه تطبیقی انجام شده است تا نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مرتبط شناسایی شود. این رویکرد امکان بررسی جامع‌تر جنبه‌های مختلف موزه‌ها را فراهم می‌کند.

واژگان کلیدی: فرهنگ کُردی، موزه مردم‌شناسی، موزه مردم‌شناسی سنندج، مهاباد و ارومیه

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی معماری گرایش معماری اسلامی - هنرآموز رشته معماری آموزش و پرورش (نویسنده مسئول).
mh.mostafa@tabriziau.ac.ir

۲- استاد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.

p.hashempour@tabriziau.ac.ir

* این مقاله مستخرج از رساله پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول تحت عنوان: «طراحی موزه منطقه ای فرهنگ و هنر جهت احیا و توسعه فرهنگ کُردی در شهر سقز» می‌باشد که با راهنمایی خانم دکتر پریسا هاشم‌پور استاد دانشگاه هنر اسلامی تبریز انجام گرفته است.

۱- مقدمه

مناطق گردنشین، با تاریخ کهن و فرهنگ غنی خود، نیازمند فضایی هستند که بتواند هنر و فرهنگ گردی را به صورت جامع و منسجم به نمایش بگذارد. ایجاد یک موزه منطقه‌ای برای فرهنگ و هنر در این مناطق، تلاشی ارزشمند و ضروری برای حفظ و گسترش میراث فرهنگی این منطقه باستانی است. این موزه می‌تواند نقش کلیدی در مستندسازی، حفظ و انتقال دانش و هنرهای گردی به نسل‌های آینده ایفا کند (نیکبخت، ۱۳۸۷).

هدف این پژوهش، ایجاد مکانی است که نه تنها به نمایش آثار هنری و فرهنگی بپردازد، بلکه بستری برای آموزش، پژوهش و تعاملات فرهنگی فراهم کند.

سوالاتی که در این راستا مطرح می‌شود شامل این موارد است:

۱. چگونه می‌توان از طریق ایجاد موزه فرهنگ و هنر، هویت یک منطقه را حفظ، احیا و توسعه نمود؟
  ۲. چگونه شاخصه‌های فرهنگ گردی در موزه‌های مردم‌شناسی سنندج، مهاباد و ارومیه به نمایش گذاشته شده‌اند؟
- این موزه، با گردآوری و نمایش آثار هنری، اشیاء تاریخی و اسناد فرهنگی مرتبط با فرهنگ گردی، می‌تواند به عنوان یک منبع ارزشمند برای پژوهشگران و علاقه‌مندان به فرهنگ گردی عمل کند. همچنین، به عنوان یک نقطه ملاقات برای هنرمندان، پژوهشگران و جامعه محلی، می‌تواند نقش مؤثری در ترویج و تقویت هویت فرهنگی گردی ایفا کند.
- با ایجاد این موزه، نه تنها به حفظ و ترویج فرهنگ گردی کمک خواهد شد، بلکه می‌تواند به توسعه اقتصادی و گردشگری مناطق گردنشین نیز کمک کند و این مناطق را به یکی از مراکز مهم فرهنگی و گردشگری تبدیل کند. به علاوه، این موزه می‌تواند با برگزاری رویدادهای فرهنگی و هنری، فرصت‌های بیشتری برای تعاملات بین فرهنگی ایجاد کند و به غنای فرهنگی این مناطق بیفزاید. اهمیت ایجاد چنین موزه‌ای در مناطق گردنشین، با در نظر گرفتن موقعیت ویژه این مناطق از نظر اقتصادی و فرهنگی، به وضوح احساس می‌شود.

۲- پیشینه پژوهش

پیشینه موضوع در دو بخش فرهنگ گردی و بخش موزه تنظیم شده است.

۲-۱- بخش فرهنگ گردی

جمع‌آوری فولکلور به دوره‌ای دیرتر از آنچه تاکنون مطرح شده، مربوط است. باوجود تفاوت‌ها در شکل‌ها و روش‌های انتقال فرهنگ، فولکلور به آن بخش از دانش و هنر اطلاق می‌شود که به صورت شفاهی و از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. بسیاری از شاهکارهای ادبیات فارسی، به ویژه آثار تعلیمی، با زبان و فرهنگ عامه مردم درآمیخته‌اند، مانند گلستان سعدی. به نظر می‌رسد پیام اصلی این است که هر فرد باید بدون نیاز به سفارش، نماینده شایسته زمان خود باشد. از این رو، توجه به فرهنگ مردم به منظور حفظ سنت‌ها، آداب و رسوم و تاریخ موروثی از اهمیت بالایی برخوردار است، و هدف آن جلوگیری یا حداقل کند کردن روند فراموشی پیشینه ملت در برابر سرعت و گستره اطلاعات مدرن است. یافته‌ها نشان می‌دهد که فولکلور موجب آگاهی، همفهمی و وحدت می‌شود (رحیمی، ۱۳۹۹). در کتاب "فولکلور و تاریخ گرد"، پرسش اصلی درباره رابطه تاریخ کردها با فولکلور و سنت‌های شفاهی گردی مطرح می‌شود. مشخص است که فرهنگ کتابت در جامعه گردی با تأخیر زیادی شکل گرفت و نویسندگان گرد تبار، بیشتر به زبان‌های عربی و فارسی می‌نوشتند و به ثبت تاریخ سرزمین خود نمی‌پرداختند. تا پیش از نگارش شرفنامه، تقریباً هیچ کتابی درباره تاریخ کردستان نوشته نشده بود، و به همین دلیل، نمی‌توان تصویر دقیقی از تاریخ و فرهنگ مردم گرد ارائه کرد (شمس، ۱۳۹۳).

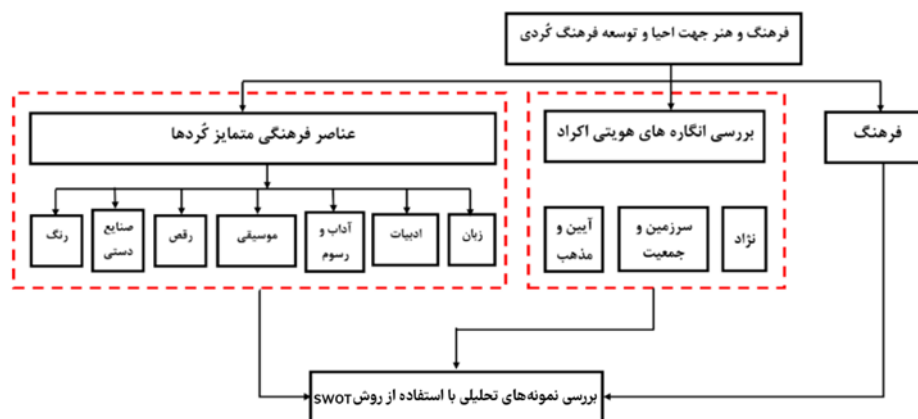
۲-۲- بخش موزه

اگر واژه "اکو موزه" را از نظر ریشه‌شناسی بررسی کنیم، در می‌یابیم که این واژه فرانسوی بوده و بر بوم‌شناسی تأکید دارد. موزه‌های روستایی مانند موزه‌های فضای باز و اکو موزه‌ها به منظور حفاظت از جنبه‌های مادی و معنوی گوناگون، با توجه به سکونتگاه‌های سنتی شکل گرفته و توسعه یافته‌اند. واژه "اکو موزه" نخستین بار توسط اوگ دو وارینا (Hugves de Varine) در سال ۱۹۷۷ مورد استفاده قرار گرفت. همانطور که از نام "اکو موزه" مشخص است، این موزه‌ها با مباحث اکولوژیکی مرتبط بوده و بر همزیستی انسان و طبیعت تأکید دارند. پیتر دیویس (Peter Davis) از جمله افرادی بود که این واژه را به این شکل تعریف کرد: اکو موزه یک پروژه میراثی است که بر توسعه پایدار استوار است. او همچنین اکو موزه را به عنوان نهادی توصیف می‌کند که در چارچوب هویت یک مکان، با تأکید بر مشارکت مردم و جوامع محلی، به منظور توسعه پایدار و ارتقای سطح رفاه و زندگی مردم، فعالیت می‌کند. اکو موزه‌ها به شکل مجموعه‌ای از موزه‌های پراکنده و مرتبط با یکدیگر عمل می‌کنند و مکانی هستند که در آن جوامع محلی به نگهداری و مدیریت میراث فرهنگی خود پرداخته و ارتباط بین تکنولوژی، فرهنگ، انسان و طبیعت را به نمایش می‌گذارند.

۳- روش تحقیق

در راستای این پژوهش، مبانی نظری پروژه و اطلاعات پیرامون فرهنگ کُردی و موزه از طریق منابع مکتوب و کتابخانه‌ای گردآوری شده است. جامعه مورد بررسی شامل فرهنگ کُردی است. یافته‌ها به صورت توصیفی، تحلیلی و همراه با جداول ارائه شده‌اند. در نهایت، نمونه‌های موردی بر اساس آیتم‌های زیر مجموعه و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر طراحی معماری با استفاده از روش SOWT تحلیل شده و یکسری نتایج به دست آمده است. این راهکارها به گونه‌ای تنظیم شده‌اند که بتوانند تأثیرات مثبتی بر طراحی موزه‌های مرتبط با فرهنگ کُردی داشته باشند و به حفظ و نمایش میراث فرهنگی کُردها کمک کنند.

۴- مبانی نظری

شکل ۱- نمودار (ماخذ: نگارنده)

۴-۱- فرهنگ کُردی

کُردها در نقاط مختلف ایران پراکنده‌اند، اما عمدتاً در استان‌های آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه و ایلام سکونت دارند (اسماعیل‌زاده، ۱۳۸۸: ۱۹۹). فرهنگ، همانطور که پیشتر بیان شد، مفهومی اکتسابی است که از طریق تجربه به دست می‌آید و به‌عنوان یک ذخیره تاریخی برای اعضای یک جامعه عمل می‌کند. بنابراین، اعضای جامعه ناگزیر از همکاری، تعامل و ارتباط هستند. اجزای فرهنگ بستری را فراهم می‌آورند که افراد در آن زندگی می‌کنند. فرهنگ شامل جنبه‌های نامحسوس مانند باورها، افکار و هنجارها و همچنین جنبه‌های ملموس و قابل مشاهده‌ای مانند اشیاء، نمادها و فناوری‌هاست که تجلی‌گر این محتواها هستند. بر اساس این تعریف، فرهنگ کُردی مجموعه‌ای از ویژگی‌های فرهنگی منحصر به فرد است که مختص مردم کُرد می‌باشد.

فرهنگ کُردی، میراثی از گذشته است که به مردم کُرد امروز و جامعه‌شان هویت و معنا بخشیده است. این فرهنگ شامل جنبه‌های مختلفی است از جمله لباس، غذا، رقص، مکان‌های تاریخی، آیین نوروز، زبان، ادبیات، اسطوره‌ها، موسیقی و... (Encyclopedia Heritage World, 2016)، و ارزش‌هایی همچون خوش‌رفتاری، پاک‌دامنی، حفظ ناموس، مهمان‌نوازی، و پابندی به خانواده (زکی بیگ، ۱۳۸۱: ۲۰۵). فرهنگ کُردی به دلیل ذاتاً پلورالیستی بودن، فرهنگی غنی و متنوع است. در کنار ویژگی‌های مثبت اخلاقی کُردها مانند مهمان‌نوازی، شجاعت، راستگویی، درستکاری و بی‌توجهی به ثروت‌اندوزی که از خصایص رفتاری ایرانیان باستان به شمار می‌رود، همچنین باید به ترکیب مذهبی مناطق مختلف اشاره کرد. در حالی که تعداد اقلیت‌های مذهبی مسیحی و یهودی در این مناطق کم است، اکثریت استان کردستان و شهرهای کُردنشین استان آذربایجان غربی از اهل تسنن هستند. استان ایلام با وجود اکثریت شیعه، تقریباً فاقد سایر فرقه‌های مذهبی است. در استان کرمانشاه، گرایش‌های مذهبی عمده شامل تشیع، اهل حق، تسنن، یهودیت، مسیحیت و زرتشتی‌گری است. همچنین کُردهای کرمانج خراسان به مذهب شیعه پیرو هستند. اهل حق (یارسان) گروهی از ساکنان کرمانشاه هستند که باورهای خاصی از دوران پیش از اسلام را با برخی آداب و رسوم اسلامی ترکیب کرده‌اند. ویژگی‌های بارز این فرقه شامل قداست موسیقی و ساز تنبور، اجرای آیین‌های مذهبی به همراه موسیقی و اعتقاد به نوعی تناسخ به نام «دون» است.

در استان کردستان و شهرهای کُردنشین آذربایجان غربی، مجموعه‌ای از داستان‌های فولکلوریک مانند «لاس و خزال»، «مم و زین»، «خج و سیامند» و دیگر آثار مشابه وجود دارد که توسط افرادی به نام بیت ویش (bayt wis) آواز اجرا می‌شود. در استان کرمانشاه نیز شاهنامه‌خوانی‌های متعددی برگزار می‌شود که شامل شاهکارهای ادبی فارسی مانند «شاهنامه» و «خسرو و شیرین» هستند و به نظم کُردی درآمده‌اند. روایت‌گران این آثار از گذشته‌های دور به سرودن و اجرای آن‌ها پرداخته‌اند (کاظمی، ۱۳۸۹: ۴۶).

در میان مردم کُرد، خانواده هنوز از ارزش بالایی برخوردار است، اما به دلیل تغییرات اجتماعی و تمایل جوانان به زندگی مستقل، این ارزش در حال کاهش است. به عبارت دیگر، خانواده‌های گسترده به خانواده‌های نیمه‌گسترده و خانواده‌های نیمه‌گسترده به خانواده‌های هسته‌ای که شامل زن، مرد و فرزندان است، تبدیل می‌شوند. با این حال، در بسیاری از روستاها، به ویژه در مناطق کوهستانی دورافتاده، هنوز نمونه‌هایی از خانواده‌های گسترده و نیمه‌گسترده وجود دارد. در این جوامع، پدر خانواده نقش اصلی تصمیم‌گیری را بر عهده دارد، در حالی که زنان مسئول امور خانواده، کارهای خانه و مدیریت تولیدات دامی هستند، در حالی که مردان بیشتر به فروش و عرضه تولیدات دامی و محلی می‌پردازند (یوردشاهیان، ۱۳۸۰: ۱۷۱). مردم کُرد دارای فرهنگی بسیار غنی و سنت‌های باستانی زیادی هستند. با این حال، بسیاری از این سنت‌ها که به ریشه‌های قبیله‌ای برمی‌گردند و با شرایط و ویژگی‌های کنونی سازگار نبوده‌اند، اکنون منسوخ شده‌اند. برای مثال، برخی از مراسم خاص مانند ازدواج‌های زن به زن یا دختر به دختر دیگر مورد استفاده قرار نمی‌گیرند. کردها به شدت تحت تأثیر طبیعت قرار داشته‌اند و فرهنگ غنی خود را در ارتباط با محیط طبیعی که بازتاب‌دهنده فرهنگ کشاورزی و دامپروری آن‌هاست، شکل داده‌اند (همان: ۱۷۵).

۲-۴- عناصر فرهنگی متمایز کردها

هویت فرهنگی یک ملت از آگاهی به تاریخچه و تجربیات فرهنگی آن شکل می‌گیرد و این موضوع برای کُردهای ایران اهمیت ویژه‌ای دارد. تاریخ و تمدن کُردها به هزاران سال پیش بازمی‌گردد و شامل مجموعه‌ای منحصر به فرد از تجربیات مختلف است. ویژگی‌های فرهنگی خاص کردها، مانند ادبیات، موسیقی، رقص، جشن‌ها و آداب و رسوم ویژه، آن‌ها را از دیگر قومیت‌ها متمایز می‌کند (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۱۵).

۴-۲-۱- زبان

برای هر قومیتی که به دنبال نمایاندن هویت خود است، یکی از مهم‌ترین اقدامات، ایجاد وحدت در زبان می‌باشد. زبان به عنوان نماد اصلی هویت، نقش اساسی در شکل‌گیری و گسترش جغرافیایی و انسانی قوم دارد. روش‌های نام‌گذاری شامل انتخاب نام عمومی، استفاده مجدد از نام‌های قدیمی، یا ساختن نامی جدید است که اگر از سوی مردم پذیرفته شود، تثبیت خواهد شد (برتون، ۱۳۹۲: ۱۱۴). زبان به عنوان ابزار شناختی و ارتباطی، برای شناسایی و دسته‌بندی خود و دیگران به کار می‌رود. اگر طبقه‌بندی به درستی انجام شود، می‌تواند به درک فرهنگ‌ها و داشتن هویت‌های چندگانه کمک کند، اما اگر به شدت انجام شود، ممکن است به هویت‌های انحصاری منجر شود (متسلین، ۱۳۸۵: ۱۶۴). زبان کردی به عنوان زبانی مستقل در خاورمیانه شناخته می‌شود و شرفخان بدیلی در «شرفنامه» به آن اشاره کرده است (شرفخان، ج ۱: ۴۴۱). زبان کردی یکی از عوامل هویت‌ساز است و زکی بیگ معتقد است که برخی مستشرقین آن را بازمانده زبان اوستایی می‌دانند (زکی بیگ: ۲۱۸). همچنین، زبان کردی از زبان پهلوی نشأت می‌گیرد (ملکم: ج ۲: ۶۱) و به عنوان یکی از زبان‌های هند و اروپایی و از شاخه‌های غربی زبان ایرانی شناخته می‌شود (مینورسکی: ۷۹-۸۰). زبان کردی در ایران، عراق، سوریه، ترکیه و قفقاز رایج است و گویش‌های کرمانجی و سورانی دارد. تعریف زبان کردی به عنوان یک زبان مستقل تحت تأثیر عوامل سیاسی و فرهنگی قرار دارد. مینورسکی معتقد است که زبان کردی از ریشه زبان مادی نشأت گرفته است (مینورسکی، ۱۹۷۳: ۶۷) و تمامی لهجه‌ها از یک زبان پایه، یعنی زبان مادی، نشأت گرفته‌اند (همان: ۵۶۳). در عین حال، مکزی معتقد است که زبان کردی و زبان مادی از یک ریشه نیستند (دبیر مقدم، ۱۳۹۲). زبان کردی در خانواده بزرگ زبان‌های هندو-اروپایی قرار دارد و تأثیراتی از زبان‌های باستانی و زبان‌های سامی و آلتایی گرفته است. دارمستر می‌گوید زبان کردی می‌تواند به عنوان بقایای زبان اوستایی و پهلوی محسوب شود (یوردشاهیان، ۱۳۸۰: ۱۸۰).

۴-۲-۲- ادبیات

ادبیات کردی شامل مجموعه‌ای از اشکال مختلف ادبی است که شامل اشعار منظوم (بیت و باو)، داستان‌ها و افسانه‌ها (چپروک)، حکمت‌های کهن، ضرب‌المثل‌ها، ترانه‌ها (گورانی)، و لطیفه‌ها و متل‌ها می‌شود. "بیت و باو" به عنوان نماینده شخصیت ادبی و فرهنگی و نماد پایداری کُردها و شامل داستان‌های حماسی، تاریخی و عاشقانه است که به صورت شفاهی منتقل شده‌اند. داستان‌ها و افسانه‌های کُردی موضوعاتی چون مبارزه انسان با طبیعت، ظلم و استبداد را شامل می‌شوند و حامل پیام‌هایی از قبیل نصیحت، اعتقادات، مسائل روانشناختی، تاریخی و فلسفی هستند. این افسانه‌ها تنها به مقدار کمی در سال‌های اخیر جمع‌آوری شده‌اند و برخی از آن‌ها با زیبایی خاصی در دل طبیعت رشد کرده‌اند. کردستان به عنوان سرزمین آهنگ و ترانه شناخته می‌شود. فولکلور کُردی شامل ترانه‌هایی با مضامین مختلف مانند خانقاهی، رقص، عروسی، در وصف مردگان، لالایی و دیگر موضوعات است. ضرب‌المثل‌های کُردی نیز به عنوان پندهای کهن و خلاصه‌ای از وقایع مهم در فرهنگ کُردی ارزش خاصی دارند (سلیمی، ۱۳۸۰: ۱۵۳-۱۴۲).

۴-۲-۳- آداب و رسوم

آداب و رسوم به مجموعه‌ای از شیوه‌های زندگی، عادات، سنت‌ها و باورهای خاص یک ملت یا جامعه اشاره دارد که به طور طبیعی توسط اعضای آن جامعه پذیرفته می‌شود. هنجارها قواعدی هستند که از رویدادهای روزمره شکل گرفته و به عنوان سنت‌ها شناخته می‌شوند (ستوده و شهبازی، ۱۳۸۸: ۲۷). برای درک هر قوم، ضروری است که فرهنگ و باورهای عمومی آن‌ها بررسی

شود. مطالعه آداب و رسوم، جشن‌ها، آیین‌ها، اعتقادات، افسانه‌ها، بازی‌ها، موسیقی و ترانه‌ها به شناخت احوال و ذوق هنری مردم کمک می‌کند و اطلاعات دقیق‌تری درباره جنبه‌های ادبی، اخلاقی، اجتماعی، انتقادی و نوع تفکرات آن‌ها فراهم می‌آورد. از منظر جامعه‌شناسی، آداب و رسوم به عنوان الگوهای رفتاری تعریف می‌شوند که افراد در یک محیط اجتماعی به طور ناگزیر می‌پذیرند و همچنین شامل رفتارهایی هستند که به عادت تبدیل شده و گروه‌های خاصی انجام می‌دهند. نقض آداب و رسوم معمولی می‌تواند منجر به نارضایتی اجتماعی و سرزنش عمومی شود. آداب و رسوم یکی از اجزای کلیدی هویت قومی محسوب می‌شود و بیشتر به بُعد فرهنگی هویت مربوط می‌شود.

جدول ۱- تجرید انگاره از البسه کُردی. (ماخذ: پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۰)

لباس زنان و مردان کُرد	مفاهیم درک شده	موضوع مورد استفاده	اصول نظم دهنده	الگوهای شماتیک استخراج شده
شال کمر زنان	توجه به محور تقارن	نما - پلان	تداوم	
عمامه بانوان کردستان	توجه به محور جداکننده سطح از آسمان	نما	تکرار	
سربند بانوان کردستان	جهت گیری به سمت مرکز از نیمه بالای جداره	نما	تمرکز	
جلیقه بانوان کردستان	محور تقارن عمودی در سطح افقی نیمه فوقانی	نما	تقارن	
پیراهن بانوان کردستان	توجه به کلیت محدوده طراحی	نما - پلان	تناسب	
شال کمر مردان	توجه به محور تقارن	نما - پلان	تقارن	
عرقچین مردان سربند مردان کُرد	توجه به محور جداکننده از دو جهت	نما - پلان	تکرار	
جوراب مردان کُرد	تاکید بر محوری که از یک ششم یک سطح می‌گذرد.	نما - پلان	تداوم	
پیراهن	توجه به مرکز جبهه شمالی	نما	تمرکز	

۴-۲-۴- موسیقی کُردی

موسیقی به عنوان یک عامل مهم در شکل‌دهی هویت اجتماعی و قومی، در نظریه‌های جدید به عنوان سرمایه فرهنگی فرد مطرح می‌شود (چاوشیان، ۱۳۸۱). در جوامع چند قومی که نمی‌توانند هویت خود را به طور رسمی تثبیت کنند، موسیقی نقش کلیدی در بازتولید هویت قومی ایفا می‌کند و می‌تواند معیاری برای سنجش هویت و احساس تعلق افراد باشد (جعفری، ۱۳۸۷: ۶۰). موسیقی کُردی به دو دسته کلی تقسیم می‌شود: موسیقی بدون ساز که تنها با کلام اجرا می‌شود و موسیقی با ساز که شامل ترانه‌ها و اشعار ریتمیک است. موسیقی کُردی از نظر تاریخچه به دو دسته باستانی و ملودیک تقسیم می‌شود. موسیقی باستانی شامل سبک‌هایی همچون هوره و سیاچمانه است، در حالی که ترانه‌های ملودیک شامل اشعار هجایی و عروضی می‌باشد (احمدی پور و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۸). نوازندگان هزاران سال است که به موسیقی کُردی پرداخته‌اند و این موسیقی تأثیر عمیقی بر هویت فرهنگی کردستان دارد (کوچکی و یوسف زمانی، ۱۳۹۹). سازهای معمول در موسیقی کُردی شامل سورنا، نایه، دهل، تنبک، تنبور و کمانچه هستند. موسیقی کُردی، یکی از اصیل‌ترین موسیقی‌های ایرانی، پیوند نزدیکی با تاریخ، فرهنگ و باورهای قومی مردم کُرد دارد. ریتم و انسجام در موسیقی کُردی یکی از اصول بنیادی آن است و ترانه‌ها معمولاً با سکوت آغاز می‌شوند و به تدریج به اوج می‌رسند.

جدول ۲- تطبیقی جمع بندی اشتراکات موسیقی و معماری و مولفه های پیشنهادی برای طراحی.
(ماخذ: کوچکی، یوسف زمانی، ۱۳۹۹)

مولفه ها	موسیقی	معماری
وحدت (مرکزگرایی)	گردش ملودی. بازگشت به دایره مادر. گردش نُت ها پیرامون نُت شاهد.	استفاده از تقارن، تناسب و رنگ ها در بنا. حرکت منحنی مارپیچ یا اسلیمی (حرکت حلزونی) فرم های مدور از جمله دایره و بیضی.
تقارن	تقارن آینه ای در نُت ها.	تقارن در حجم های خارجی و فضاهای داخلی. تقارن در بازشوها و گشودگی.
ریتم	تکرار منظم قطعات زمان حرکات تند و سریع و یا آهسته و کند که به وسیله صداها و سکوت های مختلف ایجاد می شوند.	تغییر در فضاها مانند فضای باز یا بسته، تنگ یا گشاد، پایین یا بالا. تناوب و توالی حجم های بزرگ شده یا کاهش یافته، نور و سایه، رنگ ها و ...
تکرار	خط برگشت موسیقی تکرار موتیف ها	تکرار پنجره ها و طاقچه ها - تکرار موتیف ها تکرار طرح های هندسی اسلیمی. تکرار تیرها و ستون ها- تکرار دیوارها و محوطه ها
سلسله مراتب	پیش درآمد، درآمد، گوشه های بعد از درآمد، فرم چهار مضارب، فرم تصنیف، فرم ضربی و فرم رنگ	ورودی، تقسیم راه، تغییر مسیر، توقف به منظور تعیین جهت، حرکت و بهره وری بصری و دهلیز، هشتی دارای سلسله مراتب کاربردی، بصری و زیبایی است؛ مانند سلسله مراتب دسترسی
افت و خیز	اوج و حسیض در موسیقی	بلندی و کوتاهی بخش های بنا
کشش و دوام	اصواتی که مدت دوام آنها کم یا زیاد است. کشش اصوات و گاه لحن ها	استفاده از علائم بصری با ویژگی هایی که دعوت کننده به حرکت یا سکون هستند. کشیدگی یا متراکم بودن احجام و فضاها. کشش در موتیف ها
تضاد	دارای سکوت و صدا، بلندی و کوتاهی صدا کند و تند و تضاد در ملودی و هارمونی.	دارای سایه روشن، بلندی و کوتاهی، کدر و شفاف، پر و خالی در طیف ها
هارمونی یا هماهنگی	تناسبات میان اصوات تناسبات میان جمله های موسیقی تناسبات میان طنین سازها	هماهنگی در رنگ ها. هماهنگی در بافت (نرمی و زبری). هماهنگی در شکل و فرم ها.
مبنای علمی	ریاضی، نقش ریاضی در تئوری موسیقی.	هندسه، نقش ریاضی در معماری
عامل مفروض	خطوط حامل در موسیقی	محورها در معماری
تاکید	تکیه بر صوت، با دیدن این علامت باید نت را با تاکید بیشتری اجرا کرد. تاکید از طریق شکستن ریتم تاکید از طریق ایجاد ثقل خاص (نت شاهد)	تکیه بر متجلی ساختن بخشی از بنا تاکید از طریق ایجاد ثقل خاص تاکید از طریق بردن به اوج تاکید از طریق تکرار - تاکید از طریق کنتراست و تضاد
تناسبات	تناسبات در کشش اصوات و فواصل و فرکانس نتها. نسبت Do به Fa برابر عدد ۳ به ۴. نسبت Do به Sol برابر عدد ۲ به ۳. نسبت Do به Do موجود در گام بعدی برابر عدد ۱ به ۲. کاربرد تناسبات در طول زمان، تناسبات طلایی	تناسبات در طول، عرض و ارتفاع. کاربرد تناسبات در حجم مکان. تناسبات طلایی
شدت صوت فاصله علائم بصری	نُتی که شدت بیشتری نسبت به سایر نُت ها دارد. نُتی که ملایم تر از سایر نُت ها اجرا می شود.	بزرگتر یا کوچکتر شدن احجام با نزدیکتر شدن یا دور شدن آن ها. استفاده از نور و سایه برای افزایش وضوح و یا کاهش آن.

۴-۲-۴-۱- تاثیر موسیقی کُردی در معماری

تأثیر موسیقی کُردی بر معماری موضوعی جالب و چند وجهی است که پیوند عمیق فرهنگ، هنر و فضای ساخته شده توسط انسان ها را به نمایش می گذارد. موسیقی کُردی با ریتم ها و ملودی های خاص خود نه تنها به عنوان یک هنر مستقل شناخته می شود، بلکه بر جنبه های دیگر فرهنگی و هنری جامعه کُردی، از جمله معماری، نیز تأثیر می گذارد.

جدول ۳- بررسی مولفه های موسیقی کردی و معماری. (ماخذ: کوچکی، ۱۳۹۹)

نوع مولفه	موسیقی کردی	معماری
ریتم	حرکت تند و سریع و آهسته که بوسیله ایجاد صداها و سکوت های مختلف توسط آلات موسیقی و خواننده ایجاد می شود.	تغییر در فضاها مانند فضای باز یا بسته، تنگ یا گشاد، پایین یا بالا. تناوب و توالی حجم های بزرگ شده یا کاهش یافته، نور و سایه، رنگ ها و ...
سلسله مراتب	پیش درآمد در آواز (گورانی) - اجرای گوشه های بعد از درآمد فرم تصنیف.	ورودی، تقسیم راه، تغییر مسیر، توقف به منظور تعیین جهت، حرکت و بهره وری بصری و دهلیز، هشتی دارای سلسله مراتب کاربردی، بصری و زیبایی است؛ مانند سلسله مراتب دسترسی
تکرار	خط برگشت موسیقی شامل آواز (گورانی) و نواختن سازه ها و شروع از ابتدا.	تکرار پنجره ها و طاقچه ها، تکرار طرح های هندسی، اسلیمی، تکرار موتیف ها، تکرار تیرها و ستون ها، تکرار دیوارها و محوطه ها
کشش و دوام	طول زدن اصوات از نظر کم یا زیاد بودن.	استفاده از علائم بصری با ویژگی هایی که دعوت کننده به حرکت یا سکون هستند، کشیدگی یا متراکم بودن احجام و فضاها، کشش در موتیف ها.
تقارن	تقارن در موسیقی کردی یک نوع آینه در نت ها می باشد.	تقارن در حجم های خارجی و فضاهای داخلی، تقارن در بازشوها و گشودگی.
افت و خیز	اوج و حضيض در موسیقی شامل بالا بردن پرده های آواز و صدای آلات موسیقی.	بلندی و کوتاهی بخش های بنا.
هارمونی و همگانی	تناسبات موجود در میان اصوات تناسب میان جمله های موسیقی تناسب میان طنین سازها.	هماهنگی در رنگ ها، هماهنگی در بافت (نرمی و زبری)، - هماهنگی در شکل و فرم ها

۴-۲-۵- رقص کردی

کردستان به عنوان سرزمین هَلپرکی، موسیقی و ترانه شناخته می شود و مردم آن احساسات خود را از طریق رقص و پایکوبی ابراز می کنند. رقص کردی، یا هَلپرکی، نه تنها بازتابی از آرمان ها و افسانه های باستانی است، بلکه نمادی از آداب و رسوم اجتماعی نیز به شمار می آید. این هنر باستانی به حفظ هویت ملی و فرهنگی کردها کمک کرده و به رغم تأثیرات فرهنگ های بیگانه، به مقاومت ادامه می دهد. (شهری و فتحی، ۱۳۹۴). هَلپرکی نمادی از مقاومت و مبارزه کردهاست. به عنوان مثال، پس از پیروزی یا شکست در عملیات، پیشمرگان به رقص و پایکوبی می پردازند که نشانگر آمادگی آن ها برای ادامه مبارزات است. این رقص، ابعاد مختلفی از زندگی کردها از جمله شادی و غم، پیروزی و شکست، و مراسم های عروسی را به تصویر می کشد (کرمی ورمزانی، ۱۳۸۷: ۱۵۳). اصطلاح «هه لپه رکی» به معنای رقصیدن و جست و خیز کردن است و حرکات موزون آن به ابراز جنبه های مختلف زندگی کردها کمک می کند (شهری و فتحی، ۱۳۹۴). رقص کردی به عنوان فعالیتی گروهی و فرهنگی، با نمایش اصول و ارزش های فرهنگی و اجتماعی جامعه کردها به تقویت انسجام و وحدت میان آن ها کمک می کند. رقص های کردی به دو دسته تقسیم می شوند: رقص های مذهبی که به حرکات پرشور دراویش مربوط می شود و رقص های محلی که در مراسم جشن و شادی، به ویژه در مراسم عروسی برگزار می شوند. رقص کردی در ایران به طور گسترده ای شناخته شده و اهمیت زیادی دارد، و مراسم عروسی به نمایشگر فستیوال رنگ لباس و شادی تبدیل می شود (تابانی، ۱۳۸۹: ۴۶۴).

۴-۲-۵-۱- بررسی نمادها و نشانه های رقص کردی

رقص کردی به عنوان یک تجربه گروهی، بر جمع گرایی تأکید دارد و هدف آن نمایش فردیت نیست. این رقص به عنوان یک آیین باستانی، نمایانگر ارزش های معنوی و اجتماعی جامعه کردها است و به تقویت اصول اجتماعی و فرهنگی قوم، قبیله، و خانواده کمک می کند (صادقی، ۱۳۹۱). هه لپه ری به معنای «پریدن به هوا» شناخته می شود و استفاده از دستمال در آن نماد رهایی و پرواز را به نمایش می گذارد. یکی از ویژگی های بارز این رقص، ارتباط گروهی با رقصنده ای به نام سرچویی کش است که از طریق دستمال به دیگر رقصندگان متصل می شود. این اتصال به رهبر رقص امکان می دهد که به طور آزادانه حرکت کند در حالی که سایر اعضای گروه باید هماهنگی را حفظ نمایند. شکل دایره ای رقص کردی به دوران کشاورزی مرتبط است و به ایجاد حس امنیت و انسجام در میان رقصندگان کمک می کند. همچنین، پایکوبی، به معنای کوبیدن پاها بر زمین، یکی دیگر از ویژگی های بارز رقص کردی است (شهری و فتحی، ۱۳۹۴: ۳).

جدول ۴- نماد، عناصر و متغیرهای آن. (ماخذ: وش، ۱۳۹۸)

حرکات در رقص	نماد و نشانه	عکس	حرکات در رقص	نماد و نشانه	عکس
رقص	پیروزی و قدردانی		گرفتن دست	نشانه اتحاد گروه	
یک در میان ایستادن زن و مرد	برابری زن و مرد		دستمال داشتن نفر اول و آخر	نشانه برابری همه اعضای گروه	
وجود زنان در رقص	نشانه اتحاد خواهر و برادری		حرکت های بدن از شانه و بالاتنه تا پایین در حالت ایستاده	بیانگر ایستادگی و مقاومت در جنگ	
دستمال سفید	صلح		هورا و صدای جمعی	ترساندن دشمن	
نقش های روی کلاه	نقشه ی جنگی و رمز و رموز جنگی		نشستن در رقص	نشانه تسلیم شدن	
حرکت های هماهنگ پا	بیانگر اجرای تاکتیک های رزمی و حرکت به جلو در میدان جنگ		عوض شدن سرچوبی	وفا نداشتن دنیا	
چشم دوختن به سرگروه	هماهنگی خاصی وحدت و یکپارچگی یک قوم ریشه دار را به تصویر می کشند		چوبی کش	فرمانده گروه	
دستمال	از پرچم و علم جنگاوران		پشتوین یا شال	نمادی است از فرهنگ و آداب رسوم ابا و اجدادی	
دستمال قرمز	جنگ		سه گره ی موجود در پشتوین یا شال	نمادبست از کردار نیک پندار نیک و گفتار نیک، که سه روش زندگیست	
کویدن پا بر زمین	وطن دوستی و وابستگی به میهن تهدید مهاجم و اشاره به زمینی است که وطن گروه		بلند کردن سر	به معنی استمداد گرفتن از یزدان پاک	
ضربه هماهنگ پای گروه به زمین	اشاره به تملک قوم بر سرزمین آبا و اجدادی		دست در دست هم	نشانه اتحاد و برادری می باشد نمادی از زنجیر که ناگسستگی است.	

۴-۲-۵-۲- تجرید انگاره از حرکات موزون رقص کردی

هماهنگی بالا میان اعضای گروه یکی از ویژگی های برجسته حرکات موزون کردی است. این هماهنگی به عنصر مرکزی نیز وابسته است. علاوه بر این، تکرار و استمرار در یک محور نیز از نکات قابل توجه در این نوع رقص به شمار می رود.

جدول ۵- تجرید انگاره از حرکات موزون کُردی. (ماخذ: پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۰)

مفاهیم درک شده از حرکات موزون کُردی	موضوع مورد استفاده	اصول نظم دهنده	الگوهای شماتیک استخراج شده
هماهنگی بسیار حرکات	هماهنگی در بین عناصر موجود در فضاهای شهری، کفسازی فضاهای شهری و هماهنگی جداره ها	ریتم	
حرکات موزون بدن روی مسیر دایره و نیم دایره	پلان - نما - کفسازی	تمرکز و تداوم	
قرار دادن دو عنصر متضاد ولی هماهنگ (مانند قرارگیری زنان و مردان در حرکات موزون دیلان).	افزایش جذابیت در تمامی ارکان فضای شهری	تغییر شکل	
قرارگیری یک عنصر در وسط و شکل گیری دیگر عناصر در اطراف	چیدمان پلان - کفسازی - جزئیات نما	تمرکز	
حرکت افراد از سمت چپ به راست در حرکات موزون کُردی	قرار دادن ورودی فضای شهری در سمت چپ	تداوم	

۴-۲-۵-۳- تأثیر رقص کُردی در معماری

۱- اشتراکات و پیوندهای رقص و معماری

توجه معماران به رقص به اندازه نقاشان و موسیقی دانان نیست و به همین دلیل، بررسی رقص از منظر فضایی و معماری محدود است. با این حال، تحقیقات در مورد آرایش رقص در جوامع اولیه و رقص های گروهی در دوران رنسانس انجام شده است (آنتونی سی، ۱۳۹۰). کورت ساپس، پژوهشگر برجسته در زمینه موسیقی ناسی قومی و تاریخ رقص، در تحقیقی که در دهه ۱۹۳۰ برای نمایشگاه قوم نگاری در پاریس انجام داد، نمودارهای انتزاعی از آرایش های رقص ارائه کرد که شباهت به پلان های معماری دارند. او دو الگوی اصلی در آرایش رقص را شناسایی کرد: دایره ای و خطی. ساپس به تقابل میان این اشکال و ارتباط آن با فضایی سازی و سکونتگاه های انسانی اشاره می کند، به طوری که کشورهای با خانه های زاویه دار، رقص های خطی ندارند. مقاله او برای درک رابطه میان حالات بیانی و مفاهیم فضایی رقص بسیار ارزشمند است. فردریک کیسلر در کتاب «خانه بی پایان»، تحت عنوان «الفبای رقص»، به بررسی روابط میان هنرهای «زمانی/تجربی» و تفاوت های فضایی می پردازد. او تأکید می کند که در رقص، فضا واقعی و سیال است، در حالی که در نقاشی، فضا خیالی است (شهری و فتحی، ۱۳۹۴: ۶).

جدول ۶- مقایسه عناصر کلیدی مشترک معماری و رقص. (ماخذ: خضری، ۱۳۹۴)

عناصر	رقص	معماری	وجه مشترک
فضا	طراحی رقص، جاگذاری بدن رقصنده در صحنه، فضایی که رقص در آن اجرا می شود را خلق می کند.	به صورت عینی قابل ادراک است و از طریق عناصر تعریف کننده اش قابل شناخت است.	در هر دو فضا از طریق حرکت درک می شود.
زمان	ریتم و ضرب آهنگ می سازد به حرکت نظم می دهد.	کیفیت فضایی را آشکار می کند وجوه معماری بستگی تام به زمان دارد	حرکت را میسر می سازد و باعث ایجاد تداوم می شود.
حرکت	ابزار بیان	ناظر برای درک معماری ناگزیر از حرکت است.	جز جدانشدنی و لازم برای ادراک هر دو نوع هنر است.
ریتم	پویا و در حال تغییر	ایستا و ثابت	ناشی از حرکت در خلال زمان است و باعث ساماندهی اتفاقات است.

۲- فضا و طراحی میدان در رقص کُردی

در فرهنگ هایی که رقص جزو آیین ها و زیبایی شناسی محسوب می شود، فضا به عنوان عنصر کلیدی طراحی می شود تا بدن ها بتوانند بر اساس الگوهای رقص به حرکت درآیند. دایره در بسیاری از ادیان شرقی نماد مقدسی است که به تأثیرات جادویی قدیمی مرتبط می شود. ویلهلم اشاره می کند که «دایره نماد چرخش و تمرکز حول یک محور واحد» است (ویلپلم، ۱۳۷۱: ۱۳۹). در فرهنگ ایرانی، فرم دایره معنای عمیق تری دارد و پژوهشگران رقص کُردی آن را دارای معانی اسطوره ای و معنوی می دانند. به گفته قطب الدین صادقی، دایره نمادهایی مانند «زمان دایره وار و همبستگی» را به همراه دارد (صادقی، ۱۳۸۸).

شکل ۲- دایره بودن هه لیه رکی.
(www.lade.com)

شکل ۳- نمونه ای از بافته کُردها،
(Soresrafil, 2006, p. 47,48)

تحلیل فرم دایره در رقص «هَلپرکی» نیازمند بررسی جزئیات میدان رقص، حرکات بدن و نقش‌هاست. عوامل کلیدی مانند رقص گروهی، هماهنگی ریتم و نقش سرچوبی به‌عنوان رهبر، ضرورت حرکت در فرم دایره را مشخص می‌کنند. هَلپرکی می‌تواند معانی نمادینی مانند اتحاد، گردش زمان و مکان قدسی را منتقل کند. در مناطق کردستان، رقص‌های دایره‌ای به فرم مارپیچ تغییر شکل می‌دهند و این حرکت بستگی به جابه‌جایی رقصندگان دارد. زاکس بر این باور است که این رقص‌ها منشاء طبیعی دارند و از احساسات انسانی یا فرم‌های موجود در طبیعت ناشی می‌شوند (Sachs, 1937:153). در فرم‌های تقابلی و خطی هَلپرکی، رقص‌های حماسی و عاشقانه با حرکات نمادین اجرا می‌شوند (Sachs, 1937:155). رقص زنگی به‌عنوان یکی از معدود نمونه‌های رقص‌های خطی در میان کردها شناخته می‌شود. طراحی فرم خطی در این رقص به دلیل نیاز به پرش ایجاد شده است (عبدلی، ۱۳۹۱: ۱۵۲).

۴-۲-۶- صنایع دستی کردستان

۴-۲-۶-۱- بافته های کُردی

قالی و گلیم کردستان به دلیل قدمت و تنوع بالای خود، به‌عنوان یکی از سبک‌های معتبر فرش ایرانی شناخته می‌شود و به شهرت جهانی دست یافته است. این بافته‌ها نمایانگر فرهنگ قوم کرد هستند. در اواخر دهه ۱۹۴۰ میلادی، سیسپیل ادواردز بافته‌های کُردی را به سه دسته تقسیم کرد: (۱) قالی‌های تولید شده در شهر سنه، (۲) بافته‌های بیجار و ۴۰ روستای اطراف آن، (۳) حوزه قبایل نیمه‌بدوی (عشاری)،

که در حال حاضر کمتر مشاهده می‌شوند. تنوع طرح‌های فرش‌های سنندج و بیجار نمونه‌ای برجسته از هنر فرش‌بافی را به نمایش می‌گذارد. الگوها و نقوش این فرش‌ها عمدتاً الهام‌گرفته از زیبایی‌های طبیعت هستند و بیانگر روح حساس و هنرمندانه مردمی است که در پی آرامش و زندگی بهتر بوده و زیبایی‌های طبیعی محیط زندگی خود را از طریق نقوش بافته شده و هنرهای بومی خود به تصویر کشیده‌اند (پورجعفر و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۸۷).

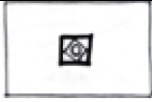
صنایع دستی کردستان نمایانگر بخشی از فرهنگ و خلاقیت مردمی این منطقه است که بر اساس نیازهای جامعه توسعه یافته و قدمتی به اندازه تاریخ این منطقه دارد. این دست‌سازه‌ها در استان کردستان از دیرباز رایج بوده و در سال‌های اخیر به یکی از جاذبه‌های گردشگری مهم تبدیل شده‌اند و توجه زیادی از سوی گردشگران داخلی و خارجی را جلب کرده‌اند.

۴-۲-۶-۲- تجرید انگاره از بافته های کُردی

بافته‌های کُردی نمایانگر نظم هندسی خاصی هستند که در طراحی آن‌ها تغییر سلسله‌مراتبی اشکال از مستطیل به چندضلعی قابل مشاهده است. حاشیه‌ها و قاب‌بندی اشکال داخلی در این بافته‌ها اهمیت ویژه‌ای دارند و تفکیک فضای درونی از فضای بیرونی را نشان می‌دهند. توجه به مرکز، تغییرات بافت و رنگ، و قرارگیری رنگ‌های زنده و برجسته در مرکز بافته‌ها نشان‌دهنده اهمیت محوریت مرکز در طراحی است. همچنین، استفاده از عناصر طبیعی مانند گل و بوته بیانگر اهمیت طبیعت در فرهنگ کردهاست.

جدول ۷- تجرید انگاره از بافته های کُردی. (ماخذ: پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۰)

مفاهیم درک شده بافته های کُردی	موضوع مورد استفاده	اصول نظم دهنده	الگوهای شماتیک استخراج شده
نقوشی که می‌توان از بافته‌ها استخراج و در طراحی به کار بست. نقوشی هندسی و عمدتاً چند ضلعی و کمتر منحنی، در زمینه ای مستطیل شکل هستند.	پلان - نما - کفسازی	تمرکز	
تعریف کلیات از طریق حاشیه اصلی قالی تعریف و جزئیات طرح با قاب بندی های صورت گرفته توسط اشکال بیرونی تر تعریف شده است.	پلان - نما - کفسازی	تباين	

	تغییر شکل	پلان - نما - کفسازی	توجه به اشکال هندسی تر و کم تر ارگانیک حاکی نظم موجود در این یافته ها دارد و تمایل بافندگان به ایجاد اشکال منظم تا ارگانیک
	تمرکز	چیدمان پلان کفسازی	مرکز گرا بودن و توجه ویژه به مرکز

۴-۲-۷- تجرید انگاره رنگ

۴-۲-۷-۱- تحلیل رنگ در معماری کردستان

معماری در استان کردستان به طور خاص از سایر مناطق جغرافیایی متمایز است و یکپارچگی و هماهنگی خاصی در تمامی بناها و آثار فرهنگی این منطقه دیده می شود. فرهنگ، اخلاق، و شیوه زندگی مردم کرد تأثیر بسزایی بر شکل و فرم معماری در این ناحیه دارند (گلپرو، ۱۳۸۸: ۲۷۰). یکی از ویژگی های بارز معماری در کردستان، استفاده غالب از رنگ های آبی و سبز در پنجره ها و سازه ها است. رنگ آبی به خصوص در شیشه های ایوان ها و سقف ورودی اماکن عمومی مانند مساجد و کاروانسراها به کار می رود. بررسی بناهای تاریخی در این منطقه نشان می دهد که از کاشی های آبی رنگ با نقوش گل های سبز و سفید نیز در طراحی این بناها استفاده شده است.

شکل ۴- پنجره های آبی روستای پلکانی، منطقه اورامان. (حسینی، ۱۳۹۴).

مساجد و دیوه خان ها در حفظ سنت ها و هویت فرهنگی کردها نقش مهمی داشته اند و به عنوان "دفتر فرهنگی مردم" شناخته می شوند (ابریسمی، ۱۳۸۵: ۸۷). رنگ ها در تزئینات این فضاها پیام های خاصی را منتقل می کنند؛ به ویژه رنگ های آبی کم رنگ و سرد در دیوه خان ها (رئیس زاده، ۱۳۸۴: ۴۳۴). رنگ آبی در تزئینات منازل و پرده ها غالب است. رنگ سبز در آیین ها و مراسم دینی کردها اهمیت ویژه ای دارد و نمادی از کشاورزی و زندگی جاویدان است. استان کردستان دارای آثار باستانی متعددی مانند عمارت آصف، خسرو آباد، موزه سنندج، حمام خان، زیارتگاه و مسجد هاجر خاتون، مسجد سرخ مریوان و مسجد دو مناره سقز است.

جدول ۸- بررسی رنگ در آثار معماری کردستان. (ماخذ: حسینی، ۱۳۹۴)

بنا	بررسی رنگ	عکس بنا
عمارت آصف (خانه کرد)	در پنجره های این بنا، ترکیب رنگ های سرد و گرم با استفاده از شیشه های قرمز، نارنجی و آبی مشاهده می شود. حمام این بنا، که زیباترین حمام خصوصی استان است، در کاشی کاری های از رنگ های فیروزه ای و سبز بهره برده است (قصری، ۱۳۸۱: ۳۲).	 شکل ۵- (حسینی، ۱۳۹۴)
عمارت خسرو آباد	شاخص ترین رنگ این بنا، آبی درها و پنجره ها است. گچ بری ها و کاشی کاری های فیروزه ای نیز به معماری جلوه ای ویژه بخشیده اند (قصری، ۱۳۸۱: ۶۷).	 شکل ۶- (حسینی، ۱۳۹۴)
عمارت وکیل	این مجموعه شامل سه حیاط با عمارت های مخصوص، آجر کاری های زیبا و اروسی های پرکار است. حیاط مرکزی دارای سقف شیروانی با طرح کاله فرنگی و گچ بری های سبز آبی و زرد است. اروسی های این بنا دویست سال قدمت دارند و درها، پنجره ها و تزئینات داخلی آن به رنگ آبی فیروزه ای هستند (قصری، ۱۳۸۱: ۶۱).	 شکل ۷- (حسینی، ۱۳۹۴)
موزه سنندج	در پنجره های این بنا از رنگ های قرمز، نارنجی و آبی استفاده شده و کاشی کاری های آن نیز آبی است (قصری، ۱۳۸۱: ۵۰).	 شکل ۸- (حسینی، ۱۳۹۴)

می‌کردند. رنگ قرمز به عنوان نماد عشق در این مراسم به کار می‌رفت و داماد سیب قرمز رنگی را به سمت عروس پرتاب می‌کرد (تابانی، ۱۳۸۰: ۴۶۴). رنگ به عنوان یک ابزار مؤثر در انتقال پیام‌ها شناخته می‌شود و رنگ قرمز احساسات خاصی را در میان کردها منتقل می‌کند (رئیس‌زاده، ۱۳۸۴: ۴۳۴).

۴-۷-۲-۴- رنگ در صنایع دستی

تنوع و مهارت کردها در صنایع دستی یکی از ویژگی‌های فرهنگی بارز این قوم است که در آن رنگ‌ها به شکل‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرند. این صنایع دستی شامل قالی‌بافی، قالب‌بافی، گلدوزی، پارچه‌بافی، سبدبافی، توربافی و فلزکاری است. کردها با بهره‌گیری از رنگ‌های متنوع، زیبایی و ارزش هنری این آثار را به نمایش می‌گذارند.

۱- زیورآلات

زیورآلات در کردستان دارای تاریخی بسیار طولانی هستند و در گذشته به طور گسترده‌ای مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. کردها علاقه عمیقی به زیورآلات و آویزها دارند که کاربرد آن‌ها فراتر از جنبه تزئینی است و به ابراز عواطف، احساسات و اعتقادات در زندگی روزمره کمک می‌کند. زنان کرد به ویژه توجه زیادی به زیورآلات دارند و رنگ‌ها در انتخاب آن‌ها نقش مهمی ایفا می‌کنند (داندیس، ۱۳۸۳: ۸۲). از زیورآلات رایج می‌توان به چانه‌بند، عبو دو جانه، گوشواره، دست‌بند، بینی‌بند، مریه شینه و چاوه‌زار اشاره کرد. زنان کرد برای هماهنگ کردن با لباس‌های رنگارنگ خود از زیورآلاتی با سنگ‌های قرمز، فیروزه‌ای، آبی، زرد و نارنجی استفاده می‌کنند (علی پور، ۱۳۹۳: ۱۷).

شکل ۱۹- تنوع رنگ در ساختن گردن بندهای سنتی. (سقز بازارچه قدیمی).

شکل ۱۸- تنوع رنگی در گوشواره سنتی. (موزه سنندج).

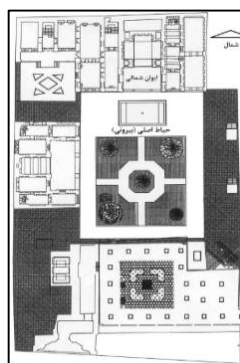

شکل ۱۷- رنگ فیروزه ای در اعتقادات و ساخت النگو. (موزه سنندج).

۴-۳- بررسی نمونه های موردی موزه مردم شناسی

۴-۳-۱- موزه مردم شناسی (خانه کُرد) سنندج

خانه کُرد، که بزرگ‌ترین موزه مردم‌شناسی مخصوص یک قوم در ایران به شمار می‌آید، در خیابان امام خمینی شهر سنندج واقع شده است. این عمارت، یکی از برجسته‌ترین ساختمان‌های اعیانی سنندج به شمار می‌رود و از نظر معماری، به ویژه در زمینه آجرکاری، گچ‌بری و اروسی، دارای اهمیت خاصی است. حمام این عمارت نیز به عنوان زیباترین حمام خصوصی در میان حمام‌های سنندج شناخته می‌شود. بنای اولیه این ساختمان به دوره صفویه تعلق دارد و در دوره‌های قاجاریه و پهلوی به طور کامل‌تر ساخته شده است (مرادی، سجادی، ۱۳۹۳: ۱۲۲). بر اساس مطالعات انجام شده، این مجموعه به نام "خانه کُرد" (موزه مردم‌شناسی کردستان) شناخته شده است (مرادی زاغه و همکاران، ۱۳۹۲: ۹).

شکل ۲۰- پلان و فضای حیاط و آبنمای خانه کُرد (عمارت آصف). (مولانایی و همکاران، ۱۳۹۳)

جدول ۱۰- تحلیل موزه مردم شناسی (خانه گرد) سنندج. (ماخذ: نگارندگان)

عنوان	مؤلفه ها	آیتم های زیر مجموعه	نقاط قوت S	نقاط ضعف W	فرصت ها O	تهدیدها T
۱ زبان	طراحی متنی	تابلوهای اطلاعات، نوشتار بر روی دیوارها	حفظ هویت فرهنگی و تاریخی	نیاز به ترجمه برای بازدیدکنندگان غیر محلی	ایجاد فضاهای چند زبانه برای ارتباط بهتر	عدم استفاده از زبان محلی در طراحی
۲ ادبیات	فضاسازی برای ادبیات	کتابخانه محلی، نمایش آثار ادبی کردی	معرفی و حفظ ادبیات کردی	کمبود فضا برای نمایش آثار ادبی	برگزاری رویدادهای ادبی با تمرکز بر فضای معماری	فراموشی ادبیات در طراحی های جدید
۳ آداب و رسوم	فضاهای نمایشی	کارگاه های فرهنگی، نمایشگاه های آداب و رسوم	نمایش غنی فرهنگی و سنتی	محدودیت در انتقال آداب و رسوم به صورت زنده	طراحی فضاهای تعاملی برای آموزش آداب و رسوم	نادیده گرفتن آداب و رسوم در طراحی
۴ موسیقی کردی	فضاهای صوتی	سالن های کنسرت، فضاهای باز برای اجرا	جذب هنرمندان و برگزاری کنسرت های محلی	چالش های صوتی در فضاهای بسته	طراحی فضاهای صوتی مناسب برای اجرا	عدم توجه به نیازهای صوتی در طراحی فضاها
۵ رقص کردی	مکان های اجرای رقص	زمین های رقص، فضاهای باز برای اجرا	نمایش هنر و فرهنگ رقص کردی	نیاز به فضای مناسب و تجهیزات مناسب	ایجاد فضاهای چندمنظوره برای اجرا	عدم استقبال از رقص های محلی در فضاهای عمومی
۶ صنایع دستی کردی	نمایش و فروش صنایع دستی	نمایشگاه های دائمی، کارگاه های صنایع دستی	حمایت از هنرمندان محلی و صنایع دستی	کمبود فضا برای نمایش مناسب	طراحی فضاهای مخصوص برای نمایش صنایع دستی	رقابت با صنایع دستی دیگر مناطق
۷ کاربرد رنگ	انتخاب و کاربرد رنگ ها	رنگ های سنتی، نقوش و طرح های محلی	تأثیر مثبت بر احساس فضا و زیبایی شناسی	عدم تنوع در استفاده از رنگ ها	ارتقاء جذابیت بصری با استفاده از رنگ های محلی	ناهماهنگی رنگ ها با سلیقه های مدرن

۴-۳-۲- موزه مردم شناسی مهاباد

موزه مردم شناسی مهاباد، که در سال ۱۳۸۸ افتتاح شد، در واقع در محل حمام تاریخی میرزا رسول قرار دارد که قدمت آن به دوران صفویه برمی گردد (موسوی، ۱۳۹۵). این موزه با هدف حفظ و معرفی فرهنگ و تاریخ مردم منطقه تأسیس شده است (احمدی، ۱۳۹۶). موزه مردم شناسی مهاباد شامل مجموعه ای از اشیاء و آثار فرهنگی است که نمایانگر زندگی روزمره، آداب و رسوم و هنرهای دستی مردم کرد است (نیکو، ۱۳۹۸). این موزه با نمایش لباس های محلی، صنایع دستی و ابزارهای سنتی، به بازدیدکنندگان این امکان را می دهد که با تاریخ و هویت فرهنگی این منطقه آشنا شوند (احمدی، ۱۳۹۶).

شکل ۲۱- فضای داخلی موزه مردم شناسی مهاباد. (<https://fa.tripyard.com>)

جدول ۱۱- تحلیل موزه مردم شناسی مهاباد. (ماخذ: نگارندگان)

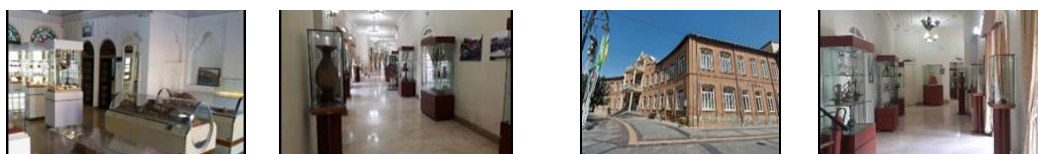
عنوان	مؤلفه ها	آیتم های زیر مجموعه	نقاط قوت S	نقاط ضعف W	فرصت ها O	تهدیدها T
۱ زبان	طراحی متنی	تابلوهای اطلاعات به زبان کردی	تأکید بر هویت فرهنگی و زبان کردی	نیاز به ترجمه برای گردشگران غیر کردی	طراحی فضاهای چند زبانه برای ارتباط بهتر	نادیده گرفتن زبان محلی در طراحی های جدید
۲ ادبیات	فضاسازی برای ادبیات	کتابخانه محلی و نمایش آثار شاعران و نویسندگان	معرفی ادبیات غنی کردی و گنجینه های محلی	کمبود منابع و نمایش آثار کمتر شناخته شده	برگزاری رویدادهای ادبی و نمایشگاه های کتاب	فراموشی ادبیات در طراحی های جدید
۳ آداب و رسوم	فضاهای نمایشی	نمایشگاه های آداب و رسوم، کارگاه های آموزشی	حفظ و نمایش آداب و رسوم سنتی مردم کرد	محدودیت در فضای نمایش و تعامل زنده	طراحی فضاهای تعاملی برای نمایش آداب و رسوم	فراموشی آداب و رسوم در طراحی های مدرن
۴ موسیقی کردی	فضاهای صوتی	اتاق های ضبط و سالن های کوچک برای اجرا	نمایش و حفظ موسیقی سنتی محلی	چالش های صوتی در فضاهای بسته	برگزاری کنسرت ها و برنامه های موسیقی محلی	عدم توجه به موسیقی محلی و مدرن در طراحی

۵	رقص کُردی	مکان‌های اجرای رقص	زمین‌های رقص و فضاهای باز برای اجرا	نمایش فرهنگ و هنر رقص‌های محلی	نیاز به فضای مناسب و تجهیزات	ایجاد رویدادهای فرهنگی و رقص‌های سنتی	عدم استقبال عمومی از رقص‌های محلی
۶	صنایع دستی کُردی	نمایش و فروش صنایع دستی	فروشگاه‌های صنایع دستی و نمایشگاه‌های محلی	حمایت از هنرمندان محلی و صنایع دستی	کمبود فضا برای نمایش صنایع دستی محلی	طراحی فضاهای مخصوص برای نمایش و فروش	رقابت با صنایع دستی دیگر مناطق
۷	کاربرد رنگ	انتخاب و کاربرد رنگ‌ها	رنگ‌های سنتی و نقوش محلی	استفاده از رنگ‌های محلی برای بیان هویت فرهنگی	ناهماهنگی در انتخاب رنگ‌ها در طراحی جدید	ارتقاء زیبایی‌شناسی با رنگ‌های محلی	ناهماهنگی رنگ‌ها با سلیقه‌های مدرن

۴-۳-۳- موزه مردم شناسی ارومیه

موزه مردم‌شناسی ارومیه، واقع در میدان ایالت این شهر، در سال ۱۳۹۲ افتتاح شد و به عنوان یکی از موزه‌های مهم استان آذربایجان غربی شناخته می‌شود (موسوی، ۱۳۹۵). این موزه در ساختمان تاریخی شهربانی قرار دارد که خود به عنوان یک اثر معماری ارزشمند محسوب می‌شود و نمونه‌ای برجسته از معماری دوره پهلوی است (احمدی، ۱۳۹۶).

موزه مردم‌شناسی ارومیه به معرفی فرهنگ و تاریخ مردم این منطقه می‌پردازد و مجموعه‌ای از اشیاء و آثار فرهنگی، از جمله لباس‌های سنتی، ابزارهای کشاورزی، ظروف سفالی، و زیورآلات محلی را شامل می‌شود (نیکو، ۱۳۹۸). این موزه نمایانگر زندگی روزمره، آداب و رسوم، هنرهای دستی و سنت‌های قدیمی مردم ارومیه است (احمدی، ۱۳۹۶). از بخش‌های قابل توجه موزه می‌توان به نمایشگاه‌های تعاملی، کارگاه‌های آموزشی، و برنامه‌های فرهنگی اشاره کرد که با هدف حفظ و ترویج فرهنگ محلی برگزار می‌شوند (موسوی، ۱۳۹۵). ساختمان موزه، با معماری برجسته و اصالت تاریخی خود، نه تنها محلی برای نمایش آثار فرهنگی است، بلکه خود نیز به عنوان یک میراث معماری، جذابیت بسیاری برای بازدیدکنندگان دارد (احمدی، ۱۳۹۶). این موزه با ایجاد فضاهایی برای پژوهش و آموزش، به محققان و علاقه‌مندان این امکان را می‌دهد تا به مطالعه و بررسی تاریخ و فرهنگ منطقه بپردازند. در نتیجه، موزه مردم‌شناسی ارومیه به عنوان یک مرکز فرهنگی و آموزشی، نقش مهمی در حفظ و معرفی هویت فرهنگی مردم ارومیه ایفا می‌کند و با ارائه برنامه‌ها و نمایشگاه‌های متنوع، تلاش می‌کند تا ارتباط نسل‌های جدید با گذشته و فرهنگ خود را تقویت کند (موسوی، ۱۳۹۵).

شکل ۲۲- موزه مردم شناسی ارومیه (عمارت شهربانی ارومیه). (www.kojaro.com)

جدول ۱۲- تحلیل موزه مردم شناسی (عمارت شهربانی) ارومیه (ماخذ: نگارندگان)

	عنوان	مولفه ها	آیتم های زیر مجموعه	نقاط قوت S	نقاط ضعف W	فرصت ها O	تهدیدها T
۱	زبان	تابلوهای راهنما و اطلاعاتی	تابلوهای توضیحات به زبان‌های کُردی، فارسی و آذری	تقویت هویت فرهنگی چندگانه و محلی	نیاز به ترجمه برای بازدیدکنندگان بین‌المللی	ارتقای دسترسی به اطلاعات برای بازدیدکنندگان	کاهش جذابیت زبان‌های محلی به دلیل نیاز به ترجمه
۲	ادبیات	فضای مطالعاتی و نمایشگاهی	نمایش نسخه‌های خطی و کتاب‌های ادبی کُردی و آذری	معرفی میراث ادبی متنوع منطقه	محدودیت در فضای نمایش همه آثار	برگزاری نمایشگاه‌های موقت ادبی و جلسات کتاب‌خوانی	کاهش توجه به ادبیات محلی در پروژه‌های بازسازی
۳	آداب و رسوم	سالن‌های نمایش فرهنگی	نمایشگاه‌های آداب و رسوم، لباس‌های سنتی و ابزارها	تقویت شناخت و درک بهتر فرهنگ‌های منطقه	محدودیت در فضای نمایش و تعامل زنده	توسعه برنامه‌های آموزشی و فرهنگی	نادیده گرفتن آداب و رسوم در طراحی‌های جدید
۴	موسیقی کُردی و آذری	فضاهای اجرا و آموزش موسیقی	سالن‌های کوچک برای اجرای موسیقی محلی	نمایش و حفظ موسیقی سنتی و محلی	مشکلات صوتی در فضاهای بسته	برگزاری کارگاه‌های آموزشی و کنسرت‌های محلی	کاهش توجه به موسیقی محلی در طراحی و بازسازی

۵	رقص و آذری	فضاهای چند منظوره	سالن‌های چندمنظوره برای رقص و نمایش	نمایش هنر و فرهنگ رقص‌های محلی	نیاز به فضای مناسب و تجهیزات کافی	برگزاری جشنواره‌های رقص محلی و سنتی	کاهش علاقه عمومی به رقص‌های محلی
۶	صنایع دستی و آذری	فضاهای نمایش و فروش	نمایش و فروش صنایع دستی محلی	حمایت از هنرمندان و صنعتگران محلی	کمبود فضای کافی برای نمایش همه صنایع دستی	ایجاد بازارچه‌های محلی و نمایشگاه‌های دائمی	رقابت با محصولات صنایع دستی مناطق دیگر
۷	کاربرد رنگ	انتخاب و استفاده از رنگ‌ها	رنگ‌های سنتی و نقوش محلی و آذری	ایجاد حس تعلق و زیبایی بصری	ناهماهنگی در انتخاب و استفاده از رنگ‌ها	ارتقای جلوه‌های بصری و جذب بیشتر بازدیدکنندگان	ناهماهنگی با سبک‌های مدرن در طراحی‌های جدید

۵- تحلیل یافته‌ها

پس از مطالعه و تحلیل موزه‌های مردم‌شناسی سنجند، مهاباد و ارومیه به بررسی نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای هر یک از این موزه‌ها پرداخته‌ایم. هدف از این مقایسه تطبیقی، شناسایی ویژگی‌های منحصر به فرد و مشترک این موزه‌ها به منظور ارائه راهکارهای بهبود و توسعه است. با استفاده از جداول SWOT می‌توانیم به طور جامع و سازمان‌یافته نتایج تحلیل‌ها را بررسی کرده و به بینش‌های عملی و کارآمد برای ارتقای کیفیت و تاثیرگذاری این موزه‌ها دست یابیم. این جداول به ما امکان می‌دهند تا به‌روشنی نقاط قوت هر موزه را شناسایی کرده و از فرصت‌های موجود بهره‌برداری کنیم، همچنین به تهدیدات و نقاط ضعف پاسخ مناسبی دهیم.

جدول ۱۳- مقایسه تطبیقی نمونه‌ها بر اساس جدول SWOT (ماخذ: نگارندگان)

مؤلفه‌ها	موزه مردم‌شناسی سنجند	موزه مردم‌شناسی مهاباد	موزه مردم‌شناسی ارومیه
۱ نقاط قوت S	- حفظ و نمایش هنر گچبری، آجرکاری و معماری دوره صفویه و قاجار - وجود حمام تاریخی	- نمایش ابزارهای کشاورزی و دامداری محلی - تمرکز بر حفظ و معرفی آداب و رسوم مردم کرد	- استفاده از معماری سنتی با مصالح محلی - نمایش ابزارهای زندگی روزمره و آداب و رسوم محلی
۲ نقاط ضعف W	- عدم استفاده از زبان محلی در طراحی تابلوها و اطلاعات - کمبود فضا برای نمایش آثار ادبی و فرهنگی	- کمبود منابع و آثار شناخته شده - محدودیت فضا برای نمایش آثار و برگزاری کارگاه‌ها	- محدودیت فضا برای نمایش همه آثار ادبی و فرهنگی - کاهش جذابیت اطلاعات به زبان محلی
۳ فرصت‌ها O	- امکان استفاده از زبان‌های محلی برای ارتباط بهتر - برگزاری کارگاه‌ها و نمایشگاه‌های فرهنگی	- امکان تعامل زنده و آموزش آداب و رسوم - برگزاری کارگاه‌ها و برنامه‌های فرهنگی	- امکان برگزاری نمایشگاه‌ها و جلسات ادبی - افزایش تعامل زنده و آموزش فرهنگی
۴ تهدیدها T	- عدم توجه به موسیقی و رقص کُردی در طراحی فضا - رقابت با صنایع دستی مناطق دیگر	- کمبود فضا برای موسیقی و هنرهای محلی - رقابت با صنایع دستی سایر مناطق	- کاهش علاقه عمومی به رقص محلی - رقابت با محصولات صنایع دستی مناطق دیگر

۱. حفظ و نمایش هنرهای معماری: هر سه موزه به خوبی توانسته‌اند هنرهای معماری و سنتی منطقه خود را حفظ و نمایش دهند. این امر به عنوان نقطه قوت اصلی این موزه‌ها شناخته می‌شود.
۲. نمایش ابزارهای محلی: نمایش ابزارهای زندگی روزمره و کشاورزی نشان‌دهنده ارتباط قوی موزه‌ها با فرهنگ محلی است.
۳. کمبود فضا: یکی از نقاط ضعف مشترک بین موزه‌ها کمبود فضای مناسب برای نمایش آثار و برگزاری برنامه‌های فرهنگی است. این مسئله می‌تواند با برنامه‌ریزی مناسب و جذب منابع مالی رفع شود.
۴. استفاده از زبان محلی: عدم استفاده کافی از زبان‌های محلی در تابلوها و اطلاعات نمایشگاه‌ها یکی از نقاط ضعف مهم است. توجه به این موضوع می‌تواند به افزایش جذابیت و ارتباط بهتر با بازدیدکنندگان محلی کمک کند.
۵. برگزاری کارگاه‌ها و برنامه‌های فرهنگی: موزه‌ها می‌توانند با برگزاری کارگاه‌ها و برنامه‌های فرهنگی متنوع، فرصت‌های بیشتری برای تعامل با بازدیدکنندگان و آموزش آداب و رسوم فراهم کنند.
۶. رقابت با صنایع دستی مناطق دیگر: رقابت با صنایع دستی سایر مناطق به عنوان تهدیدی جدی برای موزه‌ها مطرح شده است. ایجاد بازارچه‌های محلی و حمایت از هنرمندان محلی می‌تواند به کاهش این تهدید کمک کند.
۷. توجه به موسیقی و رقص محلی: توجه به موسیقی و رقص محلی در طراحی فضاها و برنامه‌های موزه‌ها می‌تواند به جذب بازدیدکنندگان بیشتر و حفظ فرهنگ محلی کمک کند.
۸. افزایش تعامل زنده: ایجاد فضاهای تعاملی و زنده برای نمایش آداب و رسوم محلی می‌تواند جذابیت موزه‌ها را افزایش دهد.

۹. کاهش علاقه عمومی: کاهش علاقه عمومی به برخی از عناصر فرهنگی مانند رقص محلی یکی از تهدیدهاست که با برنامه‌ریزی مناسب و تبلیغات می‌توان این مشکل را کاهش داد.
۱۰. بهبود طراحی فضاهای مناسب: طراحی فضاهای مناسب برای نمایش آثار ادبی، فرهنگی و هنری می‌تواند به بهبود کیفیت نمایشگاه‌ها و افزایش رضایت بازدیدکنندگان کمک کند.

۶- نتیجه‌گیری

بررسی و تحلیل موزه‌های مردم‌شناسی سنندج، مهاباد و ارومیه نشان می‌دهد که این موزه‌ها نقش مهمی در حفظ و معرفی فرهنگ و تاریخ مردم کرد ایفا می‌کنند. هر کدام از این موزه‌ها با تمرکز بر نمایش آداب و رسوم، هنرها و ابزارهای زندگی روزمره مردم محلی توانسته‌اند جنبه‌های مختلفی از فرهنگ کردی را به نمایش بگذارند. این موزه‌ها، با وجود نقاط قوت قابل توجه در حفظ و نمایش آثار فرهنگی، با چالش‌ها و نقاط ضعفی نیز مواجه هستند که نیاز به توجه و بهبود دارند. یکی از اصلی‌ترین نقاط ضعف این موزه‌ها کمبود فضای کافی برای نمایش کامل آثار و برگزاری برنامه‌های فرهنگی است. این محدودیت می‌تواند با برنامه‌ریزی بهتر و استفاده از فضاهای چندمنظوره کاهش یابد. برای مثال، استفاده از تکنولوژی‌های نوین مانند نمایشگاه‌های مجازی و تورهای آنلاین می‌تواند به کاهش این محدودیت کمک کند و دسترسی به اطلاعات فرهنگی را برای بازدیدکنندگان بیشتری فراهم آورد. همچنین، توسعه زیرساخت‌های موزه‌ای و ایجاد فضاهای بزرگتر برای نمایشگاه‌ها و برنامه‌های فرهنگی می‌تواند به بهبود تجربه بازدیدکنندگان کمک کند. استفاده محدود از زبان‌های محلی در تابلوها و اطلاعات نمایشگاه‌ها می‌تواند ارتباط موزه‌ها با بازدیدکنندگان محلی را تحت تاثیر قرار دهد. بهبود این مورد می‌تواند به افزایش جذابیت و تاثیرگذاری موزه‌ها کمک کند. برای مثال، ارائه توضیحات چندزبانه و استفاده از تکنولوژی‌های تعاملی مانند اپلیکیشن‌های موبایل و کیوسک‌های دیجیتال می‌تواند اطلاعات بیشتری را به بازدیدکنندگان ارائه دهد و ارتباط آنها با فرهنگ و تاریخ محلی را تقویت کند.

فرصت‌هایی همچون برگزاری کارگاه‌ها و برنامه‌های آموزشی زنده در زمینه‌های مختلف فرهنگی و هنری می‌تواند به تعامل بیشتر با بازدیدکنندگان و ترویج فرهنگ کردی کمک کند. این اقدامات می‌تواند به افزایش جذب بازدیدکنندگان و ترویج بهتر فرهنگ محلی منجر شوند. برای مثال، برگزاری کارگاه‌های آموزشی در زمینه‌های مختلف مانند موسیقی سنتی، صنایع دستی و رقص‌های محلی می‌تواند جذابیت بیشتری برای موزه‌ها ایجاد کند و بازدیدکنندگان را به تجربه‌های عملی و تعاملات فرهنگی دعوت کند. از طرف دیگر، تهدیدهایی مانند رقابت با صنایع دستی و محصولات فرهنگی سایر مناطق نیازمند برنامه‌ریزی‌های مناسب برای حمایت از هنرمندان و صنعتگران محلی است. ایجاد بازارچه‌های محلی و فضاهای فروش می‌تواند به تقویت اقتصاد محلی و حفظ هنرهای سنتی کمک کند. همچنین، همکاری با هنرمندان و صنعتگران محلی برای تولید محصولات فرهنگی و هنری جدید و نوآورانه می‌تواند به جذب بیشتر بازدیدکنندگان و تقویت اقتصاد محلی کمک کند.

به طور کلی، موزه‌های مردم‌شناسی سنندج، مهاباد و ارومیه با توجه به نقاط قوت و فرصت‌های موجود، و با برنامه‌ریزی و بهبود در نقاط ضعف و تهدیدها، می‌توانند نقش موثرتری در حفظ و ترویج فرهنگ غنی کردی ایفا کنند. توجه به نیازهای بازدیدکنندگان، افزایش تعاملات فرهنگی و آموزشی، و حمایت از هنرها و صنایع دستی محلی از جمله راهکارهایی است که می‌تواند به ارتقای کیفیت و کارایی این موزه‌ها منجر شود. با برنامه‌ریزی دقیق و استفاده از تکنولوژی‌های نوین، این موزه‌ها می‌توانند به مراکز فرهنگی پویا و جذاب برای بازدیدکنندگان محلی و بین‌المللی تبدیل شوند و نقش موثری در حفظ و معرفی فرهنگ و تاریخ مردم کرد ایفا کنند.

منابع

۱. احمدی پور، روناک، مختاباد، عبدالحسین و مقصودی، مجتبی (۱۳۹۳). نقش موسیقی کردی در آیین‌های بومی محلی کرمانشاهان. مدیریت فرهنگی، ۸(۲۶)، ۹۵-۱۱۵.
۲. احمدی، سارا. (۱۳۹۶). فرهنگ و هنر در موزه‌های مردم‌شناسی ایران. انتشارات سمت.
۳. اسماعیل زاده، علی (۱۳۸۸). ره شبه له کی کوردی و رابه له بیر کراوه‌کان، مجله ی مهاباد شماره ۹۷.
۴. آنتونی سی، آنتونیادس (۱۳۹۰). بوطیقای معماری، ترجمه احمد رضا آی، جلد ۲.
۵. بهمنی سلطانی، مظفر (۱۳۸۶). تاریخ هورامان، تهران: نشر احسان.
۶. پور جعفر، محمدرضا. رفیعیان، مجتبی. ارباب زادگان هاشمیف سید علیرضا (۱۳۹۰). کندوکاوی در انگاره های فرهنگی قوم کرد جهت طراحی فضاهای شهری مطلوب، معماری و شهرسازی آرمان شهر، شماره ۱۵، پاییز و زمستان ۱۳۹۴، ۱۹۳-۱۸۱.
۷. تابانی، حبیب ا... (۱۳۸۰). وحدت قومی کرد و ماد، تهران: نشر گستره.
۸. حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵). تاثیر خودگرانی کردهای شمال عراق بر کشورهای همسایه. تحقیقات جغرافیایی ۲۱ (۴) (۸۳)، ۳۶-۵.
۹. حسینی، سید کامل (۱۳۹۴). جایگاه رنگ در زندگی اجتماعی مردم کرد در کردستان، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته ارتباط تصویری، استاد راهنما: جلال الدین سلطان کاشفی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

۱۰. خضری، دریا (۱۳۹۴). زبان مشترک رقص و معماری در شکل دهی به فضا.
۱۱. داندیس، دونیس (۱۳۸۳). مبادی سواد بصری، ترجمه مسعود سپهر، چاپ هشتم، تهران: نشر سروش.
۱۲. رحیمی، کبری. رحیمی، سعدال... (۱۳۹۹). درنگی بر فرهنگ مردم پولدار، مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، دوره ۳، شماره ۲۳، ۵۳-۶۲.
۱۳. رئیس زاده، مهناز (۱۳۸۹). هنر و معماری مساجد، تهران: نشر رنسانس.
۱۴. سلیمی، هاشم (۱۳۸۳). نگاهی به فولکلور کردی. مطالعات ملی، ۲(۸)، ۱۳۹-۱۵۹.
۱۵. سندی، شکرالله (۱۳۶۶). تحفه ناصری در تاریخ و جغرافیای کردستان، تهران: نشر امیرکبیر.
۱۶. شمس، اسماعیل (۱۳۹۳). فولکلور و تاریخ گرد، قم، موسسه تاریخ علم و فرهنگ، مجمع ذخائر اسلامی.
۱۷. شهری، کاوس. فتحی، اسرین (۱۳۹۴). خلق فضای معماری با بهره‌گیری از الگوهای رقص آیینی کردستان.
۱۸. صادقی، قطب الدین (۱۳۸۸). عملکرد اجتماعی و جنبه های نمادین هه لپرکی، مجله کرماشان، کردستان عراق، هولیر، موسسه فرهنگی آراس، شماره اول، ۹۴-۸۴.
۱۹. صادقی، قطب الدین (۱۳۹۱). عملکرد و جنبه های نمادین «هه لپه رکی»، مجله نمایش، شماره ۱۶۱.
۲۰. عبدلی، ناهید (۱۳۹۱). مردم شناسی هَلپرکی و سماع در فرهنگ مردم گرد، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مردم شناسی، گروه انسان شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
۲۱. علی پور، ادریس (۱۳۹۳). زیورآلات گردی، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزای اسلامی، دانشکده هنر، دانشگاه تهران.
۲۲. فاروقی، عمر (۱۳۷۴). نظری به تاریخ و فرهنگ سقز، سندی: نشر محمدی.
۲۳. قصری، محمد کامبیز (۱۳۸۱). سندی دارالایاله کردستان، سندی: نشر دانشگاه کردستان.
۲۴. کاظمی، بهمن (۱۳۸۹). موسیقی قوم گرد، چاپ اول، تهران، نشر شادرینگ.
۲۵. کاوه، مصطفی (۱۳۷۰). مونوگرافی شهر سقز، چاپ اول، تهران: نشر شمسی، چاپخانه بهارستان.
۲۶. کرمی ورمزانی، لیلا (۱۳۸۷). هه لپه رکی (رقص گردی)، رودکی، ۳ (۲۴).
۲۷. کوچکی، ابراهیم (۱۳۹۹). بهره گیری از مؤلفه های موسیقی گردی در طراحی خانه موسیقی کردستان در شهر سندی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته معماری، گروه مهندسی معماری، موسسه آموزش عالی ماد.
۲۸. کوچکی، ابراهیم (۱۳۹۹). بهره گیری از مؤلفه های موسیقی گردی در طراحی خانه موسیقی کردستان در شهر سندی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته معماری، گروه مهندسی معماری، موسسه آموزش عالی ماد.
۲۹. گلپور، نازنین (۱۳۸۸). انسان - طبیعت - معماری، تهران، نشر طحان.
۳۰. مرادی زاغه، آرمان. سجاد زاده، حسن. محمدی تلوار، آرام. سیف پناهی، سیروان. شریفی، چیان (۱۳۹۲). انطباق معماری بناهای شهر سندی با شرایط زیست اقلیمی (نمونه موردی: بررسی خانه آصف سندی)، اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار، صفحه ۹-۱۹، تهران.
۳۱. مرادی، زانیار. سجادی، سعید (۱۳۹۳). تحلیلی بر توسعه صنعت گردشگری در ناحیه سندی با استفاده از مدل راهبردی سوات، اولین همایش گردشگری، درآمد و فرصت، صفحه ۹ و ۱۱، همدان، دانشکده شهید مفتاح.
۳۲. موسوی، علی. (۱۳۹۵). موزه‌های ایران: تاریخ، فرهنگ و هنر. انتشارات دانشگاه تهران.
۳۳. مولانایی، صلاح الدین. موثق، نعیمه. غریبی، سارا (۱۳۹۳). ارائه راهکارهای اقلیمی جهت طراحی بناهای مسکونی نوین در شهر سندی با توجه به گونه شناسی پلان خانه‌های سنتی (مطالعه موردی: عمارت آصف)، دومین همایش ملی معماری، عمران و محیط زیست شهری، همدان، دانشکده شهید مفتاح.
۳۴. نیکبخت، رحیم (۱۳۸۷). نقش آذربایجان در تحکیم هویت ایران، تهران، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت فرهنگی، دفتر برنامه ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی: دانشگاه پیام نور
۳۵. نیکو، محمد. (۱۳۹۸). موزه‌های آذربایجان غربی: تاریخ و فرهنگ. انتشارات پژوهشگاه میراث فرهنگی.
۳۶. ویلهلم، ریچارد (۱۳۷۱). راز گل زرین، پروین فرامرزی، مشهد، آستان قدس رضوی.
۳۷. الیاده، میرچا (۱۳۷۲). رساله در تاریخ ادیان، ترجمه جلال ستاری، تهران: نشر سروش.
۳۸. یوردشاهیان، اسماعیل (۱۳۸۰). تبارشناسی قومی و حیات ملی، نشر پژوهش فرزاد روز، تهران.

39. <https://fa.triptyar.com>

40. Sachs, Curt, 1937, World History of The Dance, New York, The Norton Library.

41. Soresrafiul, Sh. (2007). Kurdish Carpet 1(Kurdestan), Iranian History Publication.

42. www.kojaro.com

43. www.kurdestan.com

44. www.kurdestannews.com

45. www.lade.com